

Стахорська С. І.,

к.е.н., доц., доцент кафедри міжнародної економіки та менеджменту ЗЕД, Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця, м. Харків

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. Статтю присвячено обґрунтуванню теоретичних положень щодо формування фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності. Обґрунтовано сутність фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності, адже даний механізм є потужним інструментом фінансової політики держави в сфері зовнішньоекономічної діяльності. Проаналізовано підходи авторів до поняття “фінансовий механізм” та дано авторське визначення. Розглянуто структуру фінансового механізму ЗЕД та визначено базові принципи його побудови. Визначено складові фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності. Визначено принципи та функції державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності органами державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, фінансовий механізм, фінансові методи та важелі, нормативно-правове та інформаційне забезпечення.

Stakhorska S. I.,

Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of International Economy and Management of International Economic Activity. Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv

THEORETICAL BASES OF FUNCTIONING OF FINANCIAL MECHANISM FOR FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Abstract. The substantiation of the theoretical positions regarding the formation of the financial mechanism of foreign economic activity was considered in the article. The essence of the financial mechanism of foreign economic activity was substantiated, since this mechanism is a powerful instrument of the state's financial policy in the field of foreign economic activity. Authors' approaches to the concept of “financial mechanism” were analyzed and author's definition was proposed. The structure of the financial mechanism of foreign economic activity was considered and the basic principles of its construction were determined. The components of the financial mechanism of foreign economic activity were determined. The principles and functions of state regulation of foreign economic activity by the bodies of state regulation of foreign economic activity were determined.

Keywords: foreign economic activity, financial mechanism, financial methods and levers, legal and informational support.

Постановка проблеми. Інтеграція у світове господарство та інтегрування національних економік у світову економічну систему, розвиток міжнародних економічних відносин, глобалізація економічних процесів, поглиблення міжнародного розподілу праці, формування світових товарних та фінансових ринків зумовлює необхідність створення дієвого фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності, який би забезпечував використання переваг міжнародної інтеграції та захист від її негативних наслідків, зумовлює

зростання ролі зовнішньоекономічної діяльності та її державного регулювання.

У сучасних умовах фінансове регулювання зовнішньоекономічної діяльності розглядається як своєрідний базис формування конкурентоспроможної моделі сталого економічного розвитку, що регулює ефективність діяльності учасників та зовнішньоекономічних операцій в цілому за рахунок використання адекватного інструментарію їх реалізації. Шляхом реалізації фінансово-економічних інструментів зовнішньоекономічної діяльності

можливо розширити масштаби такої діяльності, диверсифікувати галузеву та географічну структуру, що сприяє не тільки підвищенню конкурентоспроможності на міжнародних ринках учасників взаємодії, а й формуванню макроекономічних передумов інтеграції України в сучасну господарську систему. При цьому механізм фінансового забезпечення виступає детермінуючим та сприяє підвищенню продуктивності праці, якості продукції та дає можливість учасникам отримувати максимальну вигоду від такої діяльності, тому в умовах високого рівня участі економіки України в міжнародному розподілі праці значення зовнішньоекономічної діяльності й ефективної організації її фінансового регулювання зумовлює актуальність даної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальні питання проблем оцінки ефективності та регулювання зовнішньоекономічної діяльності знайшли відображення в працях учених, зокрема О. Анісімова, І. Багрова, С. Гринкевич, О. Дем'яненко, Л. Дікань, З. Карман, К. Квартенюк, О. Кузьміна, А. Кредісова, О. Кириченко, Т. Мироліובה, І. Софіщенко, Н. Янковського та інших.

Дослідженням теоретичних положень у сфері фінансового забезпечення, фінансового механізму, фінансового регулювання економіки та зовнішньоекономічного сектору займалися такі науковці, як В. Базилевич, О. Бречко, В. Білий, В. Васюренко, О. Десятник, Г. Дурицька, В. Губенко, А. Задорожна, П. Зав'ялов, А. Лозенко, К. Рудий, С. Мочерний, Л. Кравченко, Ф. Павленко, В. Пластун, А. Поддєрьогін, Л. Піддубна, В. Опарін, В. Родіонова, В. Щербак, А. Яковлєв, М. Якубовський та інші.

Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних економістів у розробленні зазначеної проблематики, необхідно відзначити, що певні аспекти щодо регулювання фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності залишаються недостатньо розкритими, адже економічний зміст фінансового регулювання розглядається частково, тобто відсутні комплексні дослідження, що і обумовлює актуальність дослідження.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є формування фінансового механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності та теоретичне обґрунтування процесу його регулювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток, розширення ринків збуту, отримання нових технологій і прибутків, обмін досвідом, інтеграція у міжнародну систему виробництва, Світову організацію торгівлі та європейський економічний простір залежать від рівня успішності реалізації зовнішньоекономічних операцій, адже динамічний розвиток економіки неможливий без активної зовнішньоекономічної діяльності держави та суб'єктів господарювання. Поступова інтеграція України у світове господарство, посилення міжнародних господарських зв'язків, участь у процесі глобалізації та інтернаціоналізації зумовлює необхідність формування та регулювання фінансового механізму ЗЕД, який би відповідав стандартам та вимогам світового

господарства, сприяв досягненню макроекономічних цілей національної економіки, тому важливим є аналіз структури та складових даного механізму з метою визначення рівня його ефективності.

З метою формування фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності варто визначити змістовне наповнення даного поняття.

В. Родіонова [1, с. 12] визначає фінансовий механізм (який формується за рахунок видів, форм, методів організації фінансових відносин та способів їх кількісного визначення) як сукупність способів організації фінансових відносин, що використовуються суспільством з метою забезпечення сприятливих умов для економічного розвитку. Г. Крамаренко [2, с. 16] вважає, що фінансовий механізм включає підсистеми – яка управляє за рахунок фінансових методів (суб'єкт управління – фінансова служба учасників зовнішньоекономічної діяльності та її підрозділи) та якою управляють (об'єкт управління – складається з фінансових відносин, джерел фінансових ресурсів, фінансових ресурсів і грошового обігу). А. Задорожна [3, с. 10] підтримує точку зору розглянутих авторів, але вважає, що фінансовий механізм – це безпосередньо система управління фінансами підприємств, що беруть участь у зовнішньоекономічній діяльності. В свою чергу, А. Поддєрьогін [4, с. 13] вважає, що фінансовий механізм є цілісною системою управління фінансами, яка присвячена організації взаємодії об'єктів та суб'єктів господарювання у сфері фінансових відносин, формуванню та використанню фінансових ресурсів, забезпеченню ефективного впливу фінансової діяльності на кінцеві результати діяльності.

Проаналізувавши точки зору різних авторів та враховуючи специфіку зовнішньоекономічної сфери, визначено, що механізм фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності включає сукупність взаємопов'язаних форм, методів, інструментів, способів організації фінансових відносин та структуризації грошових потоків зовнішньоекономічної діяльності (що дозволяє сформувати достатній обсяг фінансових ресурсів для забезпечення ефективної діяльності в сфері зовнішньоекономічної діяльності), вибір яких залежить безпосередньо від особливостей ведення зовнішньоекономічних операцій, що впливає на організацію процесів, структуру джерел, обсяги, напрямки та ризикованість використання фінансових ресурсів з метою забезпечення макроекономічної рівноваги й моніторингу стану економіки на кожному конкретному етапі її розвитку.

Метою регулювання фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності є визначення методів, важелів, інструментів державного регулювання для забезпечення високого рівня фінансової самодостатності кожного суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності; фінансової самостійності, стабільності та стійкості, які передбачають надійність усіх елементів фінансової системи; дисципліни в процесі виконання зовнішньоторговельних угод та грошових зобов'язань у відповідній формі та у

визначені строки, на основі дотримання діючих норм національного законодавства і міжнародних правил; розвитку на основі інноваційних стратегій, здійснення постійної модернізації виробництва, ефективної інвестиційної та інноваційної політики.

Отже, аналізуючи фінансовий механізм регулювання ЗЕД, важливим є визначення складових даного механізму (фінансові методи та важелі, нормативне та інформаційне забезпечення), які формують систему форм та засобів дії фінансових методів та інструментів, які впливають на організацію, планування та стимулювання наявних фінансових ресурсів (рис. 1).

Фінансовий механізм ЗЕД являє собою багаторівневу систему фінансових взаємовідносин суб'єктів зовнішньоекономічних зв'язків у процесі глобалізації світової економіки й інтернаціоналізації діяльності українських підприємств, а саме: на міжнародному рівні він розглядається як взаємовідносини країни з ООН, її спеціалізованими економічними організаціями та іншими міжнародними організаціями; на національному рівні – як взаємодія національних держав у межах регіональних інтеграційних угруповань (СНД), ЄС; на макrorівні – як двосторонні міждержавні відносини, система інститутів та заходи регулювання міжнародних зв'язків на національному рівні; на мікрорівні – ЗЕД фірми, підприємства, корпорації.

Реалізуючи на національному рівні фінансові методи та механізми зовнішньоекономічної діяльності, державні органи влади встановлюють та застосовують режими доступу імпортованих товарів на внутрішній ринок, проведення антидемпінгових розслідувань, а також реалізацію заходів щодо сприяння інтенсивному просуванню національних товарів на зарубіжні ринки.

Основні методи та механізми фінансового регулювання ЗЕД суб'єктів господарювання, напрями впливу на основні елементи фінансового регулювання ЗЕД в сукупності визначають напрями фінансового регулювання зовнішньоторговельних зв'язків.

Основними методами фінансового регулювання зовнішньоторговельних зв'язків є експортне субсидування (за рахунок кредитної політики забезпечує сприятливі умови субсидування та надання податкових пільг експортерам), державне експортне кредитування (за рахунок валютної політики забезпечує сприятливі умови надання кредитів) та страхування експортних кредитів (за рахунок бюджетної та податкової політики створює спеціальні умови страхування експортерів), антидемпінгові та антисубсидійні заходи (за рахунок податкової політики забезпечує проведення антидемпінгових розслідувань, встановлення ставок антидемпінгових та компенсаційних мит), які застосовує держава у своїх зовнішньоторговельних зв'язках.

За рахунок фінансових важелів механізм фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності дозволяє створити такі обсяги фінансових ресурсів господарської діяльності, від яких суб'єкти, що беруть участь у ЗЕД, мають змогу не лише функціонувати беззбитково, але і підвищувати рівень ефективності зовнішньоекономічної діяльності та зміцнювати позиції на зарубіжних ринках.

Нормативно-правове забезпечення фінансового механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності здійснюється для врегулювання всіх напрямків зовнішньоекономічної діяльності (у тому числі торгівлі, науково-технічного співробітництва, сфери послуг, розрахункових, кредитних й інших банківських операцій), забезпечення збалансованості економіки та рівноваги внутрішнього ринку України, стимулювання прогресивних структурних змін в економіці та створення найсприятливіших умов для залучення економіки нашої держави до системи світового поділу праці та наближення її до ринкових структур розвинених країн світу за рахунок функцій державного регулювання, які тісно пов'язані з принципами ЗЕД, що реалізуються органами державного регулювання (рис. 2).

Нормативно-правове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності має враховувати тенденції світового соціально-економічного простору. В межах компетенції центральних органів влади перебувають питання загального забезпечення ЗЕД, визначення інструментів державного регулювання та порядку їх застосування, формування фондів фінансових ресурсів для розвитку ЗЕД та інші засоби, які визначають найбільш важливі моменти здійснення ЗЕД.

В умовах посилення конкурентної боротьби на світових ринках товарів і послуг своєчасне та всебічне інформування суб'єктів економічних відносин обумовлює актуальність розгляду інформаційного забезпечення як одну зі складових фінансового механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності в умовах сучасної міжнародної конкуренції.

До основних напрямків міжнародної допомоги, спрямованої на покращення рівня інформаційного забезпечення і підвищення конкурентоспроможності учасників ЗЕД, відносять такі напрями, як створення необхідного законодавчого поля та проведення політики сприяння гармонійному розвитку міжнародної торгівлі; розвиток фінансової сфери та покращення міжнародної економічної активності; формування сучасної світової інфраструктури та допомога у розвитку національних інфраструктур; забезпечення вільного доступу всім країнам до використання світових інформаційно-інтелектуальних ресурсів [11].

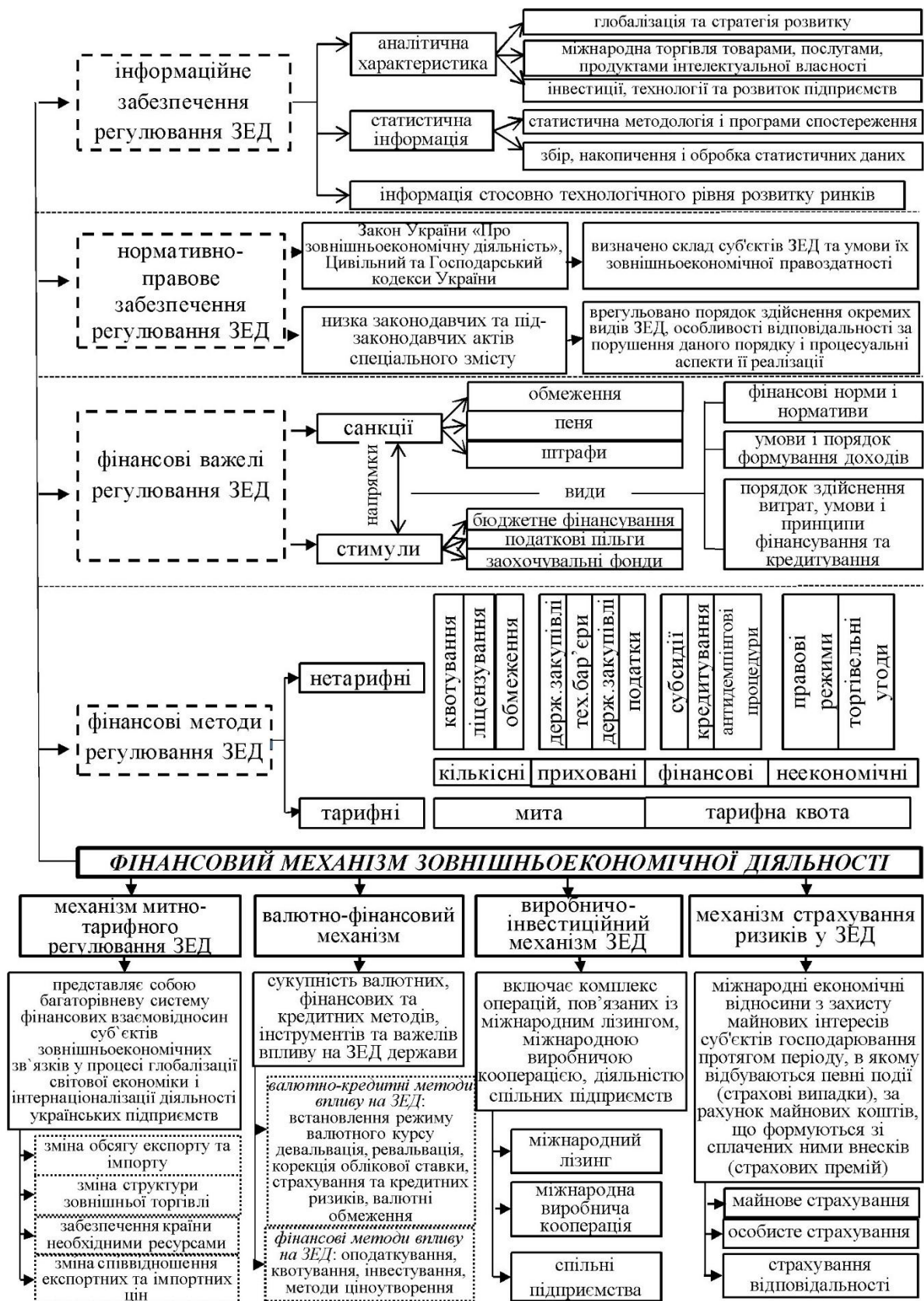

Рис. 1. Структура та складові фінансового механізму зовнішньоекономічної діяльності (узагальнено та доповнено за [5-10])

Рис. 2. Функції державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності органами державного регулювання ЗЕД

Головною метою фінансового механізму є обслуговування та підтримка всіх видів зовнішньоекономічної діяльності, тобто даний механізм є потужним інструментом провадження фінансової політики держави, який є важливим не тільки для держави, а й для суб'єктів підприємницької діяльності за рахунок створення позитивного іміджу країни та поповнення валютних резервів, що дозволяє суб'єктам господарювання більш раціонально використовувати економічний потенціал, отримувати доступ до нових технологій, завойовувати нові ринки збуту продукції. При комплексному аналізі зовнішньоекономічної діяльності охоплюється вся взаємопов'язана сукупність показників, що відображають повністю або частково господарську, виробничо-комерційну й фінансову діяльність суб'єктів господарювання щодо реалізації зовнішньоекономічних відносин. Враховуючи такі методологічні передумови, важливо проаналізувати особливості фінансового механізму ЗЕД з урахуванням його складових, а саме: механізму митно-тарифного регулювання ЗЕД, валютно-фінансового механізму,

виробничо-інвестиційного механізму ЗЕД, механізму страхування ризиків у ЗЕД.

Формування ефективного механізму митно-тарифного регулювання є обов'язковою умовою здійснення активної зовнішньоекономічної політики у процесі зростання економічної взаємозалежності країн в умовах інтеграційних процесів, що дозволяє митним органам успішно реалізовувати завдання економічної безпеки та захисту економічних інтересів держави, при цьому дотримуючись головної мети в сфері зовнішньоторговельної політики, а саме: інтеграції зовнішньоторговельного комплексу в світову торговельну систему.

Під механізмом валютно-фінансового регулювання зовнішньоекономічної діяльності слід розуміти сукупність адміністративних форм і методів регламентування уповноваженими державними органами порядку, термінів розрахунків в іноземній валюті за експортно-імпортними операціями резидентів України, використання валютної виручки тощо [12]. Враховуючи позитивні (можливість гарантованого наповнення офіційних валютних

резервів, оперативного впливу на терміни розрахунків за експортно-імпортними операціями для запобігання розвитку негативних тенденцій на валютному ринку України [10]) та негативні (суперечність ринковим методам регулювання, принципам лібералізації валютного ринку і здійснення підприємницької діяльності; поява мотивів для ухилення від повернення в Україну валютної виручки; невизначеність економічних і фінансових обставин, за яких НБУ матиме право змінювати строки розрахунків, умови продажу та зарахування валютної виручки тощо [10]) аспекти даного механізму, для підвищення ефективності його функціонування доцільно ввести економічні стимули для експортерів, пов'язані з режимом подвійного валютного курсу, коли обов'язковий продаж валюти здійснюється ними за більш високим, привабливим для них валютним курсом, відмінним від офіційного курсу гривні до іноземних валют.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Задачею механізму страхування ризиків у ЗЕД, окрім обґрунтування вибору методу оцінки з метою оптимізації витрат на страхування і створення відповідних резервів покриття загроз, є важлива складова даного механізму – управління ризиками, що полягає в контролі за рівнем їх динаміки, що дозволяє виявляти відповідні тенденції щодо конкретних суб'єктів господарювання та застосовувати адекватні заходи подолання ризиків. Отже, фінансове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності реалізується за рахунок фінансового механізму, який визначає певний порядок формування та розподілу фінансових ресурсів.

Перспективою подальших досліджень у даному напрямі є визначення ризиків зовнішньоекономічної діяльності та їх регулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Финансы : учеб. / [В. М. Родионова, Ю. Я. Вавилов, Л. И. Гончаренко и др.]. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 400 с.
2. Крамаренко О. Г. Фінансовий менеджмент : підруч. / О. Г. Крамаренко. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 520 с.
3. Задорожная А. Н. Финансы организации (предприятия) : учебник / Задорожная А. Н. – М. : МИЭМП, 2010. – 200 с.
4. Поддєрьогін А. М. Фінанси підприємств : підруч. / Поддєрьогін А. М.; [за ред. проф. А. М. Поддєрьогіна]. – [3-тє вид., перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2001. – 460 с.
5. Скок П. О. Фінансові механізми державної підтримки експортного виробництва / П. О. Скок // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 10. – С. 229-234.
6. Сисюк С. В. Оцінка та страхування ризиків у зовнішньоекономічній діяльності: обліковий аспект / С. В. Сисюк // Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія : Економічні науки. – 2015. – № 2. – С. 86-91.
7. Крупін В. Є. Механізм державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності промислових підприємств / В. Є. Крупін // Регіональна економіка. – 2009. – № 1. – С. 114-120.
8. Барташук Т. П. Механізми інформаційного забезпечення зовнішньоекономічної діяльності в умовах сучасної міжнародної конкуренції : дис. ... канд. екон. наук: 08.05.01 / Барташук Тетяна Павлівна. – К., 2003. – 211 с.
9. Стаднік М. О. Нормативно-правове забезпечення механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / М. О. Стаднік // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 6, т. 2. – С. 114-116.
10. Кватернюк К. Ю. Концептуальні засади формування фінансового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності підприємства / К. Ю. Кватернюк // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 6, т. 3. – С. 106-111.
11. Скок П. О. Фінансові механізми державної підтримки експортного виробництва / П. О. Скок // Причорноморські економічні студії. – 2016. – Вип. 10. – С. 229-234.
12. Арутюнян С. С. Фінансовий механізм зовнішньоекономічної діяльності : навчальний посібник / С. С. Арутюнян. – Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2006. – 168 с.

REFERENCES

1. Rodionova V., Vavilov Yu. and Goncharenko L. (2003), *Finansyi, Finansyi i statistika*, Moscow.
2. Kramarenko O. (2009), *Finansovyy menedzhment, Tsentr navchal'noyi literatury*, Kyiv.
3. Zadorozhnaya A. (2010), *Finansyi organizatsii (predpriyatiya)*, MIEMP, Moscow.
4. Poder'ohin A. (2001), *Finansy pidpryyemstv*, KNEU, Kyiv.
5. Skok P. (2016), *Finansovi mekhanizmy derzhavnoyi pidtrymky eksportnoho vyrobnytstva, Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, pp. 229-234.
6. Sysyuk S. (2015), *Otsinka ta strakhuvannya ryzykiv u zovnishn'oeconomichnii diyal'nosti: oblikovyy aspekt, Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Seriya : Ekonomichni nauky*, pp. 86-91.
7. Krupin V. (2009), *Mekhanizm derzhavnoho rehulyuvannya zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti promyslovykh pidpryyemstv, Rehional'na ekonomika*, pp. 114-120.
8. Bartashchuk, T. P. (2003), *Mekhanizmy informatsiynoho zabezpechennya zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti v umovakh suchasnoyi mizhnarodnoyi konkurentsii*, Candidate's thesis. Kyiv.
9. Stadnik M. (2010), *Normatyvno-pravove zabezpechennya mekhanizmu rehulyuvannya zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti v Ukraini, Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, pp. 114-116.
10. Kvaternyuk K. (2010), *Kontseptual'ni zasady formuvannya finansovoho zabezpechennya zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti pidpryyemstva, Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*, pp. 106-111.
11. Skok P. (2016), *Finansovi mekhanizmy derzhavnoyi pidtrymky eksportnoho vyrobnytstva, Prychornomors'ki ekonomichni studiyi*, pp. 229-234.
12. Arutyunyan, S. S. (2006), *Finansovyy mekhanizm zovnishn'oeconomichnoyi diyal'nosti*, ORIDU NADU, Odessa.